

Н. Я. Муринець
Інститут права і психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
аспірант

ПРАВО НА ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗАТРИМАНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ЯК ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

© *Муринець Н. Я., 2015*

З’ясовано механізм забезпечення права на безоплатну правову допомогу неповнолітнім, затриманим за вчинення злочину, в міськрайорганах ГУМВС України у Львівській області як профілактики девіантної поведінки дитини.

Ключові слова: неповнолітній, девіантна поведінка дитини, профілактика, злочин, право на захист, безоплатна правова допомога, дитина.

Н. Я. Муринець

ПРАВО НА ЗАЩИТУ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, ЗАДЕРЖАННЫХ ЗА СОВЕРШЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, КАК ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Статья посвящена выяснению механизма обеспечения права на юридическую помощь несовершеннолетним, задержанным за совершение преступления в горрайорганах ГУМВД Украины во Львовской области, как профилактики девиантного поведения ребенка.

Ключевые слова: несовершеннолетний, девиантное поведение ребенка, профилактика, преступление, право на защиту, бесплатная правовая помощь, ребенок.

N. Ya. Murynets

RIGHT TO PROTECTION OF MINORS DETAINED FOR AN OFFENSE AS PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOR (ON THE EXAMPLE OF LVIV REGION)

This article focuses on the elucidation of the mechanism of the right to free legal aid to minors, detained for a crime in miskrayorhanah Interior Ministry of Ukraine in Lviv region as prevention of deviant child behavior

Key words: minor, the child's deviant behavior, prevention, crime, the right to protection, legal aid, child.

Постановка проблеми. Девіантна поведінка з часу виникнення суспільства завжди була небезпечною для соціальної стабільності, становила значну загрозу для людей, соціумів, вважалась небажаним явищем, а суспільство через свої інститути намагалося попереджувати і, за можливості, блокувати небажані форми людської життєдіяльності. Методи і засоби недопущення девіантної поведінки визначалися соціально-економічними відносинами, суспільним буттям і суспільною

свідомістю, заходами примусу та заходами переконання тощо [1]. Проте, як показує практика, не завжди є можливість запобігти вчиненню злочину, важливим моментом тоді стає захист прав неповнолітнього правопорушника. Пропонуємо розглянути один із видів девіантної поведінки неповнолітніх – злочинність, а самих неповнолітніх – як суб'єктів вчинення злочинів, та застосування механізму, визначеного в Законі України “Про безоплатну правову допомогу”, на прикладі міськрайорганів ГУМВС України у Львівській області.

Стан дослідження. Проблему профілактики девіантної поведінки досліджували С. Голод, О. Чулкова, В. Лебеденко, Л. Герасименко, С. Денисов, Р. Бойченко, К. Дубовик, І. Бандурка та інші. Заслуговує уваги аналітичний звіт із дослідження, здійсненого Благодійною організацією “Твоє право”. Ця публікація здійснена відповідно до проекту “Моніторинг дотримання прав затриманих працівниками міліції Львівської області у 2013 році”, що виконується Благодійною організацією “Твоє право” (м. Львів) за підтримки відділу преси, освіти та культури Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні.

З огляду на вищенаведене, метою нашої статті є аналіз виконання в міськрайорганах ГУМВС України у Львівській області вимог чинного законодавства в частині дотримання права на безоплатну правову допомогу дітям, як право на захист осіб, затриманих за вчинення злочину.

Виклад основних положень. У процесі соціальних та економічних змін у державі злочинність набирає обертів у різних сферах суспільного життя. Поширення набули різні види протиправної поведінки серед неповнолітніх [2]. Тому вважаємо, що саме тепер – в період європейської інтеграції України – втілення у правоохоронну практику визнаних світовим товариством стандартів захисту прав і свобод людини є одним із найнеобхідніших задля світлого майбутнього населення України. Заслуговує на увагу норма закону, яка визначає механізм призначення захисника у кримінальному провадженні. Так, на території України з 1 січня 2013 року призначення захисника у кримінальному провадженні здійснюється відповідно до положень нового Кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року через механізм, закладений у Законі України “Про безоплатну правову допомогу”. Відповідно до цієї дати створено Координаційний центр з надання правової допомоги як основний орган виконавчої вертикалі, що відповідає за координацію та надання безоплатної вторинної допомоги в межах України, а також у всіх обласних центрах були створені територіальні підрозділи Координаційного центру. Фактично, про кожен випадок затримання особи уповноважений на це працівник державного органу повинен повідомити не тільки родичів затриманого, але й відповідний територіальний Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги встановлено постановою Кабінету Міністрів України № 1363 від 28 грудня 2011 року [3, с. 11]. Сьогодні на території України безоплатну вторинну правову допомогу можуть отримати, згідно зі статтею 14 Закону України “Про безоплатну правову допомогу” від 2 червня 2011 року, такі категорії осіб: 1) особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий від суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України “Про прожитковий мінімум” для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше від двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб; 2) діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; 3) особи, до яких застосовано адміністративне затримання; 4) особи, до яких застосовано адміністративний арешт; 5) особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; 6) особи, стосовно яких вибрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; 7) особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні

військовослужбовців або обмеження волі; 8) особи, на яких поширюється дія Закону України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту”, до моменту прийняття рішення про надання статусу біженця та у разі, якщо особа оскаржує рішення щодо статусу біженця; 9) ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань, стосовно питань, пов'язаних з їх соціальним захистом; 10) особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, протягом розгляду справи в суді; 11) особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, протягом розгляду справи в суді; 12) особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, стосовно питань, пов'язаних з реабілітацією. Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу [4].

Хочемо зосередити увагу на п. 5 ст. 14 Закону України “Про безоплатну правову допомогу” – особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими, тобто на підставі статті 208 Кримінально-процесуального кодексу України [5]), якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; або (і) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Відповідно до Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1363 від 28.12.2011 р. негайно після фактичного затримання особи уповноважена службова особа суб'єкта подання інформації, яка здійснила затримання, повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення безоплатної правової допомоги відповідному центру з надання безоплатної правової допомоги з урахуванням вимог ч. 5 ст. 5 Закону України “Про міліцію” та ст. 19 Закону України “Про Державну прикордонну службу України” такі відомості, як прізвище, імя, по батькові, дата народження затриманої особи, час та підстави затримання особи, точна адреса місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою, найменування суб'єкта подання інформації, його поштова адреса, номери телефону та адреса електронної пошти, прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, що передала повідомлення. Зауважимо, що повідомлення про затримання осіб приймає та обробляє уповноважена службова особа центру з надання допомоги цілодобово. Протягом години із моменту реєстрації повідомлення про затримання особи уповноважена службова особа центру з надання допомоги в установленому порядку призначає адвоката та видає доручення для підтвердження його повноважень для надання такій особі безоплатної вторинної правової допомоги, копія якого із зазначенням реєстраційного номера повідомлення за допомогою факсимільного зв'язку, електронної пошти або через систему передається суб'єкту подання інформації та реєструється ним. Уповноважена службова особа центру із надання допомоги негайно повідомляє призначеному адвокату реквізити виданого доручення, на підставі якого такий адвокат видає ордер, з яким він прибуває до затриманої особи. Адвокат повинен прибути у визначене місце протягом години із моменту видання йому доручення, а у деяких випадках – не пізніше шести годин з моменту видання йому доручення до затриманої особи для надання безоплатної вторинної допомоги [2, с. 12–14].

На жаль, жорстока реальність та сумна статистика стверджують, що суб'єктами злочину бувають і неповнолітні особи, тобто діти. Тому предметом нашого дослідження буде реалізація права дітей, затриманих за вчинення злочину, на безоплатну вторинну правову допомогу. На прикладі міськрайвідділів ГУМВС України у Львівській області вибірково проведено аналіз фактів

затримання неповнолітніх на підставі статті 208 КПК за період з 1 січня 2013 року до 1 травня 2015 року. Встановлено, що всім неповнолітнім, затриманим на підставі статті 208 КПК, працівники міськрайвідділів ГУМВС України у Львівській області забезпечили право на безоплатну вторинну правову допомогу, повідомляючи про кожен такий факт центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Проаналізувавши злочини, скоєні затриманими неповнолітніми, встановлено, що протягом 2013 року скоєно безпосередньо ними чи за їх участю такі злочини, як грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб, передбачений ч. 2 ст. 186 Кримінального кодексу України [6] – шляхом ривка, нанісши удар в область грудей, зірвано золотий виріб із шиї, для прикладу; умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, передбачений ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу України [6] – під час сімейної сварки нанесення ножового поранення в область шиї; умисне вбивство, передбачене ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України [6] (шукаючи свого знайомого, неповнолітній зайшов до бабусі останнього, оскільки вважав, що знайомий там перебуває. Заходячи до будинку, штовхнув потерпілу дверима, внаслідок чого остання впала та знепритомніла. Аби приховати факт свого перебування в будинку потерпілої, неповнолітній наніс ще кілька ударів потерпілій поліном, та кинув тіло в колодязь, що біля будинку, а будинок підпалив).

Протягом 2014 р. скоєно безпосередньо ними чи за їх участю злочини, передбачені ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України [5] (умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене з корисливих мотивів групою осіб. З метою власного збагачення неповнолітній у групі із двома повнолітніми, дорослими людьми, скоїв вбивство осіб); ч. 4 ст. 296 Кримінального кодексу України [6] (хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом; ч. 4 ст. 296 Кримінального кодексу України – дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони були вчинені особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії) – неповнолітній, погрожуючи ножем, намагався нанести тілесні ушкодження працівнику закладу громадського харчування, припинивши роботу закладу більше ніж на дві години.

За період з 1 січня 2015 року до 1 травня 2015 року скоєно безпосередньо неповнолітніми злочин, передбачений ч. 2 ст. 187 Кримінального кодексу України – розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм (на зупинці громадського транспорту погрожував потерпілому один із неповнолітніх предметом, схожим на ніж, а другий неповнолітній – предметом, схожим на пістолет).

Приблизний час вчинення вищенаведених злочинів – з 18 год до 05 год, тобто вечір – ніч – ранок – саме той період доби, який для неповнолітніх мав би бути відведений для відпочинку – сну. Наведені приклади жорстокого вчинення злочинів самі говорять за себе – кожен із неповнолітніх, затриманих за вчинення вказаних вище злочинів, необдуманно, з метою збагачення, приховання слідів перебування в конкретному місці, ймовірністю уникнути покарання за скоєне, вчинив злочин. Однак вчинене ними не позбавляє неповнолітніх права на правову допомогу, право захищати себе, на право, гарантоване Конституцією України. Адже, можливо, під час скоєння злочинів у неповнолітнього були поважні, на його думку, обставини, причини, виявлення яких надалі може виправдати неповнолітнього чи пом'якшити покарання. І виявити факт наявності таких обставин, причин, на нашу думку, легше і швидше було би із професійним психологом, якого також би вартувало викликати разом із адвокатом.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, приємно зазначати, що право на безоплатну вторинну правову допомогу щодо осіб, які відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства вважаються затриманими, зокрема неповнолітніх, виконується. Пропонуємо внести зміни до чинного законодавства, додавши норму, яка би закріплювала прибуття адвоката разом із психологом, адже середній вік неповнолітніх під час вчинення проаналізованих злочинів становить 16 років, так званий “підлітковий вік”. Саме в такий період життя в людини закладаються основні принципи поведінки, які ще не пізно скоректувати. Підтримуємо думку Н. З. Юзікова – розроблення норм, що визначають особливості ставлення до дитини, захисту її прав і інтересів, поводження з неповнолітніми, які порушили закон, вирішення питань запобігання підліткової злочинності належить до глобальних питань сучасності. Цей інтерес пояснюється визначальною роллю молодого покоління в гарантуванні життєздатності суспільства і прогнозуванні його майбутнього розвитку [7]).

Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи й можливі напрями розвитку злочинних проявів на майбутнє. Цей вид злочинності доволі специфічний: з одного боку, він входить у неосяжне поле дитячої деліквентності, а з другого – переростає у злочинність молоді та загальну кримінальну злочинність. [1]. Тому, формуючи законодавство, не варто забувати, що діти – це наше майбутнє, і саме від нас залежить, яким це майбутнє буде.

1. Головкін Б. М., Батургарєєва В. С. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові // *Питання боротьби зі злочинністю*. – №10, 2005. – С. 105–131.
2. Бандурка І. О. Протидія злочинам неповнолітніх, як форма кримінально-правового захисту прав дітей [Електронний ресурс] / І. О. Бандурка // *Форум права*. – 2014. – № 1. – С. 19–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_5.pdf
3. Благодійна організація “Твоє право” Стан дотримання заборони катувань, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження працівниками міліції Львівської області у 2013 році (аналітичний звіт із дослідження). – Львів, 2015, – 90 с.
4. Закон України “Про безоплатну правову допомогу” від 02 червня 2011 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/print1386534129273116>
5. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1386534129273116>.
6. Кримінальний кодекс України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1386534129273116>
7. Юзікова Н. С. Забезпечення розвитку особистості дитини та запобігання злочинній активності частини неповнолітніх у контексті міжнародних правил, принципів і рекомендацій [Електронний ресурс] / Н. С. Юзікова // *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. – 2013. – № 1. – С. 149–154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npnaui_2013_1_31.pdf